

Maria Montessori

Taina copilăriei

Traducere din limba engleză
de Anca Irina Ionescu

ASSOCIATION
MONTESSORI
INTERNATIONALE

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2018

vântul a spulberat-o. De aici înainte piciorușele delicate și tremurătoare sunt ținute lipite de lemn mai mult de trei ore de spaimă, trei și iar trei, timp de multe zile, luni și ani.

Mâinile și picioarele copilului sunt fixate de bancă de priverile aspre, care le țin nemișcate precum cuiele crucii în corpul lui Cristos. Cele două piciorușe nemișcate unul lângă altul, cele două mânuțe încrucișate și nemișcate pe bancă. Și când în mintea însetată de cunoștințe și adevăr ideile profesorului sunt băgate cu forța, micul căpșor umilit în supunere parcă sângerează sub o cunună de spini.

Inimioara atât de plină de iubire va fi străpunsă de neînțelegerea lumii ca de o lance. Cultura oferită pentru a stinge această sete de cunoaștere va părea foarte amară.

Mormântul sufletului care nu a fost capabil să trăiască într-o lume atât de artificială, cu toate camuflajele ei este deja pregătit și când este depus acolo se vor trimite în batjocură paznici ca să aibă grijă să nu se ridice din nou.

Dar copilul se ridică întotdeauna și se întoarce, proaspăt și nou, să trăiască printre oameni.

Așa cum spune Emerson, copilul este eternul Mesia, coborând neîncetat printre oamenii căzuți, ca să-i conducă în Împărăția Cerurilor.

CUPRINS

Partea I. EMBRIONUL SPIRITUAL

Capitolul I. Copilul astăzi	9
Secolul copilului	9
Copilul și psihanaliza	10
Taina copilăriei	11
Acuzație	14
Capitolul II. Embrionul spiritual	18
Preludiul biologic	18
Copilul nou-născut	21
Învățăturile naturii	29
Realizarea încarnării	32
Capitolul III. Mintea în formare	36
Perioadele sensibile	36
Îngrijirile necesare	44
Orientarea prin ordine	47
Orientarea interioară	56
Dezvoltarea inteligenței	60
Capitolul IV. Piedicile puse de adulți	70
Chestiunea somnului	70
Deliciul mersului	75
Mâna și creierul	79
Activitatea cu scop	83
Capitolul V Ritmul	87
Ritmul	87
Substituția adultului	89
Importanța mișcării	94
„Inteligența iubirii”	97

Partea a II-A. EDUCAȚIA NOUĂ

Capitolul I. Sarcina educatorului	105
Descoperirea copilului adevărat	105
Pregătirea spirituală	107
Capitolul II. Metoda noastră	114
Cum a început	114
„Cine sunteți voi?”	117
Primii copii	119
Ce mi-au arătat	122
Capitolul III. Evoluțiile ulterioare	142
Principiile stabilite	142
Orfanii din Messina	146
Copiii înstăriți	149
Adevărata normalitate	154
Capitolul IV. Deviațiile psihice	157
Unica lor cauză	157
Evadările	158
„Barierile”	160
Copilul dependent	165
Posesivitatea	166
Setea de putere	169
Complexul de inferioritate	171
Fricile	175
Minciunile	177
Reperкусиunile asupra vieții fizice	181

Partea a III-a. COPILUL ȘI SOCIETATEA

Capitolul I. „Homo laborans”	189
Conflictul dintre copil și adult	189
Instinctul de a lucra	191
Caracteristicile celor două tipuri de muncă	193
Sarcina adultului	194
Sarcina copilului	196
Compararea celor două sarcini	198
Creșterea prin activitate	202
Instinctele călăuzitoare	205

Capitolul II. Copilul ca maestru	215
„Cunoaște-te pe tine însuși”	215
Misiunea părinților	217
Drepturile copilului	218
<i>Ecce Homo</i>	226

Partea I

EMBRIONUL SPIRITUAL

Partea I

EMBRIONUL SPIRITUAL

Capitolul I COPILUL ASTĂZI

Secolul copilului

Progresul uimitor de rapid în domeniul îngrijirii și educației copiilor din ultimii ani poate fi parțial atribuit unui standard de viață, în general, mai ridicat, dar încă și mai mult trezirii conștiinței. Nu numai că se constată o preocupare mai mare pentru sănătatea copiilor – aceasta a început în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea – dar și o nouă conștientizare a personalității copilului, drept ceva de cea mai mare importanță. Astăzi este imposibil să mergem mai adânc în orice ramură a medicinei, a filozofiei sau a sociologiei fără să ținem seama de contribuția adusă aici de cunoașterea vieții copilului. O contribuție paralelă, dar la scară mai mică, este lumina aruncată de embriologie asupra fiziologiei în general și asupra evoluției. Dar studierea copilului, nu sub aspectul său fizic, ci psihologic, poate avea o influență infinit mai amplă, extinzându-se asupra tuturor chestiunilor omenești. În mintea copilului putem probabil să găsim cheia progresului și, cine știe, începutul unei noi civilizații. Poeta și prozatoarea Ellen Key a prezis că secolul nostru va fi secolul copilului. Cine are răbdare să scotocească prin documentele istorice va găsi astfel de idei și în primul discurs al regelui Victor Emanuel al III-lea al Italiei, atunci când, în anul 1900, la cumpăna dintre veacuri, a urmat la tron după asasinarea predecesorului său. Vorbea despre un nou început, odată cu noul secol, și, la rândul său, l-a denumit tot Secolul Copilului.

Se pare că astfel de viziuni profetice au luat naștere din impresia produsă de cercetările științei din ultimii zece ani ai secolului al XIX-lea; din imaginea pe care au oferit-o despre copilul bolnav, de zece ori mai expus decât adultul la moarte din cauza bolilor infecțioase, sau despre copilul victimizat în școlile dure. Nimeni nu ar fi putut să prevadă că avea în el un secret al vieții, capabil să ridice vălul de pe misterele sufletului omenesc; că reprezenta o cantitate necunoscută, a cărei descoperire ar putea să-i dea adultului posibilitatea de a-și rezolva propriile probleme sociale individuale. Acest aspect poate deveni fundamentul unei noi științe a studierii copilului, capabile să influențeze întreaga viață socială a omului.

Copilul și psihanaliza

Psihanaliza a deschis larg ușile unui domeniu de cercetare necunoscut mai înainte, aducând la lumină secretele inconștientului, dar nu a oferit nicio soluție practică pentru problemele urgente ale vieții. Cu toate acestea, ne poate ajuta să înțelegem contribuția pe care o găsim în viața ascunsă a copilului.

Se poate spune că psihanaliza a străpuns prin cortexul conștiinței, ceea ce mai înainte psihologia considera *nec plus ultra*, precum Coloanele lui Hercule în Antichitate, care pentru corăbierii greci erau limitele unde superstiția stabilise marginea lumii.

Psihanaliza a sondat oceanul inconștientului. Fără această descoperire, probabil ar fi greu de explicat publicului larg cum ne poate ajuta mintea copilului să cercetăm mai profund problemele umane. Așa după cum se știe foarte bine, psihanaliza a început ca o nouă tehnică de tratament al bolilor mentale și era o ramură a medicinei. A făcut descoperiri cu adevărat revelatoare în stabilirea puterii pe care o exercită inconștientul asupra acțiunilor umane. Era un studiu al reacțiilor psihice de dincolo de conștient, al răspunsurilor care scot la lumină factori ascunși și realități nebănuite, revoluționând ideile acceptate.

Ele dezvăluie existența unei lumi necunoscute de dimensiuni vaste, de care, s-ar putea spune, este legat destinul individului. Dar psihanaliza nu explorează până la capăt această lume necunoscută. Pe vremea lui Charcot, în secolul al XIX-lea, psihiatria descoperise subconștientul. Așa după cum într-un vulcan elementele clocotitoare din miezul pământului își forțează drumul spre suprafață, tot așa subconștientul părea să se manifeste în cazurile excepționale de boli mentale mai grave. De aici, fenomenele lui stranii, în conflict cu manifestările conștientului, erau considerate simple simptome ale unei boli. Freud a abordat un drum invers. Printr-o tehnică laborioasă, a descoperit calea de a pătrunde în inconștient, dar până de curând a tins și el să se limiteze la domeniul patologiei. Căci câte persoane normale s-ar supune de bunăvoie testelor dureroase ale psihanalizei? Unui fel de operație pe suflet? Așadar, din acest tratament al bolnavilor și-a dedus Freud teoriile psihologice, și noua psihologie era construită în mare parte pe deducțiile personale extrase din anormalitate. De aceea, teoriile lui Freud s-au dovedit inadecvate și nici tehnicile lui de tratare a bolnavilor nu au fost în întregime satisfăcătoare, deoarece nu au dus întotdeauna la vindecarea „bolii sufletului”. Drept urmare, tradițiile sociale care sunt depozitarele experienței străvechi au ridicat o barieră împotriva generalizărilor teoriei freudiene. Poate că explorarea întregului domeniu foarte vast al inconștientului necesită altceva decât o tehnică de tratament clinic sau deducții teoretice.

Taina copilăriei

Misiunea sondării acestui ocean al inconștientului rămâne altor ramuri ale științei și necesită o altă abordare – studierea omului de la originea lui, în efortul de a descifra în sufletul copilului dezvoltarea acestuia prin conflictul cu mediul lui înconjurător, de a afla secretul dramatic sau tragic al luptelor prin care sufletul unui om rămâne desfigurat și întunecat.

Psihanaliza a atins acest secret. Una dintre cele mai impresionante descoperiri datorate tehnicii ei a fost modul în care iau naștere psihozele la vârsta îndepărtată a copilăriei timpurii. Amintirile evocate din subconștient au dovedit că în copilăria timpurie existaseră și alte suferințe decât cele comune cunoscute și care rămăseseră latente în conștient, atât de departe de ideile acceptate, încât descoperirea lor a fost cea mai impresionantă și cea mai tulburătoare dintre toate descoperirile psihanalizei. Aceste suferințe erau de ordin pur psihic, lente și constante; nu fuseseră niciodată recunoscute ca fapte pasibile să conducă la boli psihice ale personalității adulte. Acestea apăreau din reprimarea de către adult a activității spontane a copilului, prin autoritatea pe care acesta o are asupra lui, și erau asociate cu adultul a cărui influență era mai puternică – mama.

Trebuie să facem o distincție clară între cele două planuri de cercetare acoperite de psihanaliză. Unul, mai superficial, acoperă ciocnirea dintre instinctele individului și mediul la care trebuie să se adapteze. Acest conflict poate fi rezolvat, căci nu este dificil să aducem în conștient motivele tulburătoare care se află sub conștient. Dar mai este încă un plan, mai profund, acela al amintirilor din copilăria timpurie în care conflictul nu este între om și actualul lui mediu social, ci între copil și mamă sau, la modul mai general, între copil și adult. Acest conflict poate conduce la boli mult mai greu de vindecat. În toate bolile, atât cele fizice, cât și cele mentale, importanța evenimentelor care au avut loc în copilăria timpurie este acum recunoscută. Dar aici este nevoie de o altă metodă decât de psihanaliză. Tehnica sondării inconștientului, care permite să se facă descoperiri în cazul adulților, devine un obstacol în cazul copilului. Copilul, care prin natura lui nu este potrivit pentru o asemenea tehnică, nu trebuie să-și amintească copilăria. El își trăiește copilăria. Trebuie să fie mai degrabă observat, decât analizat, dar observat din punct de vedere psihic și într-un efort de

a se evalua conflictul prin care trece în relațiile cu adulții și cu mediul său social. Este clar că această abordare ne va conduce departe de teoriile și tehnicile psihanalitice, într-un domeniu nou de observare a copilului în existența lui socială. Nu este cazul unor labirinturi sinuoase ale unei minți bolnave, ci extinderea amplă a vieții omenesti în realitatea sa, centrată în jurul vieții psihologice a copilului; căci problema practică cuprinde întreaga viață a omului, așa cum se dezvoltă începând de la naștere. Pagina istoriei umanității care relatează aventurile omului ca minte urmează să fie descifrată de acum încolo – despre copilul a cărui sensibilitate întâlnește obstacole și care se trezește implicat în conflicte insurmontabile cu adultul care e mai puternic decât el și care îl guvernează fără să-l înțeleagă. Avem aici o pagină albă care așteaptă să primească povestea suferințelor nedescoperite care strivesc existența spirituală intactă și delicată a copilului, organizându-i subconștientul pe termen lung, altfel decât a intenționat natura. Psihanaliza scoate la lumină această chestiune complexă, dar nu o rezolvă. Psihanaliza se ocupă în special de boală și de tratamentul curativ. Problema psihicului copilului conține o profilaxie în ceea ce privește psihanaliza, deoarece totul va afecta tratamentul normal și general al copiilor omenirii, un tratament care ajută la evitarea obstacolelor și a conflictelor și, deci, a consecințelor lor – bolile psihologice de care se ocupă psihanaliza sau inadapările morale care se extind aproape asupra întregii omeniri.

Așadar, în jurul copilului a apărut un nou domeniu de explorare științifică, deosebit de psihanaliză, paralel cu aceasta. În esență, acesta implică o formă de asistență a vieții psihice a copilului mic și se ocupă de starea normală și de educație. Caracteristica sa este, așadar, evaluarea realităților psihologice până acum necunoscute cu privire la copil și, în același timp, conștientizarea adultului care, în privința copilului adoptă atitudini greșite ce își au rădăcina în subconștient.

Cuvântul *reprimare*, așa cum este utilizat de Freud pentru a indica originile de profunzime ale tulburărilor psihologice la adult, se explică de la sine. „Adultul” este o abstracție. Copilul este izolat în societate, astfel că adultul îl influențează, adultul este un anumit adult, cel mai apropiat de el – mai întâi mama, apoi tata, apoi profesorii. Societatea atribuie adulților un cu totul alt rol, oferindu-le meritele pentru educarea și dezvoltarea unui copil. Acum, dimpotrivă, sondarea profunzimilor sufletului aduce la lumină o *acuzație* împotriva celor care au fost recunoscuți drept gardieni și binefăcători ai omenirii. Dar, întrucât aproape toți sunt tați sau mame și mulți sunt profesori cărora li s-a încredințat grija copiilor, acuzația acoperă lumea adulților, în general, societatea răspunzătoare pentru copii. Această acuzație surprinzătoare are ceva apocaliptic în ea; este misterioasă și teribilă ca vocea Judecății de Apoi:

– Ce ați făcut cu copiii pe care vi i-am încredințat?

Prima reacție va fi de autoapărare, de protest:

– Am făcut tot ce am putut mai bine. Noi ne iubim copiii. Ne-am sacrificat pentru ei.

Și aici se juxtapun două atitudini conflictuale, una conștientă, cealaltă pornind din inconștient. Apărarea este foarte cunoscută, are rădăcini profunde și nu prezintă interes pentru noi. Ceea ce este interesant este acuzația sau, mai bine zis, cui se adresează. Oamenii se luptă și se străduiesc să-și perfecționeze îngrijirea și educația copiilor și se trezesc prinși într-o rețea de probleme, deoarece nu cunosc eroarea pe care o cultivă în ei înșiși.

Toți cei care predică în favoarea copiilor trebuie să mențină această acuzație împotriva adultului, o acuzație fără absolvire, fără excepție. Și dintr-odată, această acuzație devine centrul unui interes fascinant, căci denunță nu numai erorile involuntare, ci și erorile de care suntem în întregime *inconștienți* și deci ne măresc statura, făcându-ne să ne descoperim pe noi

înșine. Și orice progres real vine de la o descoperire, de la utilizarea necunoscutului.

Din acest motiv, în fiecare epocă atitudinea oamenilor față de erorile lor a fost contradictorie. Toți suntem jigniți de erorile conștiente și suntem atrași și fascinați de erorile necunoscute. Eroarea necunoscută deține secretul progresului dincolo de scopul care este cunoscut și dorit și ne înalță la un nivel superior. Astfel, cavalerul medieval care era gata să se lupte în duel pentru cea mai mică acuzație, deoarece aducea atingere codului lui conștient, se prosterna în fața altarului spunând umil:

– Sunt vinovat, declar acest lucru în fața tuturor și greșeala este numai a mea.

Biblia oferă exemple interesante de astfel de contradicții. Ce anume a adunat mulțimea în jurul lui Iona la Ninive, astfel că regele și poporul erau plini de entuziasm și mergeau pe străzi în urma profetului? Îi proclamase păcătoși cumpliti și, dacă nu se vor lăsa convertiți, Ninive va fi distrus. Cum a reușit Ioan Botezătorul să adune mulțimile pe malurile Iordanului, ce cuvinte ispititoare folosea ca să câștige o asemenea adunare extraordinară de oameni? I-a numit „pui de vipere”. Este un fenomen spiritual – oameni care se adună laolaltă ca să audă cum sunt acuzați. Și făcând acest lucru își recunosc greșeala. Sunt acuzații dure și insistente care aduc inconștientul în fața conștientului: toată dezvoltarea spirituală este o realizare a conștientului, care include în sine ceea ce fost cândva în afara sa. Într-adevăr, așa înaintea civilizația, prin descoperiri succesive.

Acum, dacă copilul va primi alt tratament față de cel pe care îl primește astăzi pentru a-l salva de conflictele care îi pun în primejdie viața psihică, există un prim pas fundamental, esențial care trebuie făcut, de care depind toți ceilalți – modificarea adultului. Dacă adultul face deja tot ce poate, așa cum spune, îl iubește pe copil până într-atât, încât este dispus să se sacrifice pentru el, recunoaște că se află în fața unei probleme

insurmontabile. Trebuie în mod obligatoriu să caute dincolo de ceea ce este cunoscut, voluntar și conștient.

Chiar și în copil sunt multe lucruri necunoscute. Există o parte a sufletului copilului care a fost întotdeauna necunoscută și pe aceasta trebuie s-o cunoaștem. Și la copil există o nevoie de descoperire care ne va conduce spre necunoscut; căci, pe lângă copilul observat și studiat de psihologie și de educație, mai rămâne copilul necunoscut. Trebuie să căutăm acea parte necunoscută animați de un spirit de entuziasm, ca cei care știu că undeva este ascuns aurul și explorează ținuturi necunoscute și mută munții din loc în căutarea prețiosului metal. Asta este ceea ce trebuie să facă adultul atunci când caută ceva ascuns în sufletul copilului. Aceasta este munca trudnică la care trebuie să participăm cu toții, fără distincție de castă, de rasă sau de națiune; pentru că ea va scoate la iveală un factor indispensabil pentru progresul moral al omenirii.

Adultul nu l-a înțeles pe copil sau pe adolescent și de aceea poartă o luptă continuă cu acesta. Soluția nu este ca adultul să învețe ceva pe cale intelectuală, sau să-și completeze cultura deficientă. Trebuie să găsească alt punct de pornire. Trebuie să descopere în el însuși greșeala necunoscută care îl împiedică să-l vadă pe copil așa cum este. Dacă această pregătire este deficitară și dacă nu a dobândit aptitudinea de care este nevoie pentru o astfel de pregătire, nu poate merge mai departe. Actul cunoașterii de sine nu este chiar atât de dificil cum se presupune, deoarece orice eroare, chiar și inconștientă, înseamnă suferință și durere, și o singură aluzie la remediu aduce percepția unei nevoi acute. Astfel, un bărbat care are un deget dislocat simte nevoia să-l pună la loc, deoarece își dă seama că nu poate lucra cu mâna sau că durerea nu va înceta până nu va face acest lucru. În mod similar, imediat ce își înțelege eroarea, omul simte nevoia să-și facă ordine în conștiință, deoarece din acel moment slăbiciunea și durerea pe care le suportă de mult timp devin insuportabile. Și după ce face acest lucru, totul devine ușor. Când ajungem la convingerea că

ne-am asumat prea multe merite, că ne-am crezut capabili să facem lucruri care se află dincolo de sfera posibilităților noastre, devine posibil și interesant să recunoaștem caracteristicile unor suflete atât de diferite de ale noastre cum sunt cele ale copiilor noștri.

Adultul a devenit egocentric în relația cu copilul, nu ego-tist, ci egocentric. Astfel, el examinează tot ceea ce crede că afectează psihicul copilului din propriul lui punct de vedere, al adultului, înțelegându-l greșit pe copil. Punctul lui de vedere este cel care îl consideră pe copil un recipient gol, pe care adultul trebuie să-l umple cu strădaniile lui, o *ființă inertă și incapabilă* pentru care alții trebuie să facă totul, ca și când copilul nu ar avea *călăuza lui lăuntrică* și de aceea adultul trebuie să-l îndrume pas cu pas. În sfârșit, adultul acționează ca și când el ar fi creatorul copilului și consideră răul și binele din acțiunile copilului din punctul lui de vedere și în relație cu el însuși. Adultul se consideră etalonul binelui și al răului. El este infailibil; este binele după care trebuie să se modeleze copilul. Orice mod în care copilul se abate de la caracteristicile adultului este un rău care trebuie corectat grabnic. Și, adoptând această atitudine, care *anulează* în mod inconștient *personalitatea copilului*, adultul are sentimentul că a depus zel, iubire și sacrificiu.

Capitolul II EMBRIONUL SPIRITUAL

Preludiul biologic

Când și-a anunțat descoperirile referitoare la segmentarea celulelor germinale, Wolff a aruncat o lumină nouă asupra procesului de creare a ființelor vii și, în același timp, a făcut posibilă verificarea, prin observare directă, a existenței forțelor interne care acționează în conformitate cu un model predeterminat. El este cel care a schițat câteva idei filozofice, precum cele ale lui Leibniz și Spallanzani, prin care germeul trebuia să conțină în miniatură forma completă a viitoarei creaturi. Presupunau că în ovul, adică chiar de la început, ființa care se va dezvolta într-un mediu favorabil era deja formată, chiar dacă imperfect și în proporție infinitesimală. Această idee provenea din observarea semințelor plantei care conține, ascunse între cele două cotiledoane, o plantă micuță în care putem recunoaște rădăcina și fructele și care, pusă în pământ, se dezvoltă devenind o nouă plantă. S-a presupus că un proces analog se petrecea și în cazul animalelor și al omului.

Dar, după descoperirea microscopului, Wolff a observat cum sunt formate animalele vii în realitate (a început cu observarea embrionilor de păsări) și a constatat că primul stadiu este o simplă celulă germinală, în care microscopul, cu toată puterea lui de a face vizibil ceea ce este invizibil cu ochiul liber, arată că nu există niciun fel de formă predeterminată. Celula germinală, care rezultă din unirea a două celule, una masculină și alta feminină, constă dintr-o simplă membrană, protoplasmă și nucleu, la fel ca oricare altă celulă. Într-adevăr, este numai

o celulă simplă, în forma cea mai primitivă, fără nicio diferențiere vizibilă.

Orice ființă vie, plantă sau animal, provine dintr-o celulă primară, simplă și nediferențiată. Planta micuță din sămânță este un embrion care s-a dezvoltat deja din celula germinală; și-a încheiat stagiile timpurii în fructul din care sămânța coaptă a căzut pe pământ.

Celula germinală are o calitate cu totul aparte, aceea de a se subdiviza rapid, în conformitate cu un model prestabilit. Dar nu există nici cea mai mică urmă a acestui model în celula originară. Dacă urmărim etapele cele mai timpurii ale embrionului animal, vom vedea că celula se împarte mai întâi în două, apoi în patru și așa mai departe, până formează un fel de balon gol, cunoscut sub numele de morulă, care ulterior clivează în două straturi, lăsând o deschizătură și formând un fel de cavitate cu două învelișuri, gastromorula. Și astfel, prin multiplicare continuă și diferențiere celulară se transformă într-un ansamblu complicat de organe și țesuturi. Celula germinală, simplă, transparentă și lipsită de orice proiect material, lucrează și construiește exact, ascultând de un ordin imaterial – ca un servitor credincios care știe pe dinafară ce are de făcut și își îndeplinește misiunea, deși nu are la el niciun document care ar putea dezvălui ordinul secret pe care l-a primit. Proiectul este vizibil numai prin activitatea celulelor neobosite și nu putem vedea decât lucrarea finisată. Dincolo de lucrarea finisată nu există nimic. În embrionul animalelor, deci și al omului, primul organ care apare este inima, sau, mai degrabă ceea ce va deveni inimă – o bășicuță care începe să bată imediat într-un ritm regulat, de două ori după fiecare bătaie a inimii mamei. Și va continua să bată neobosită, căci acesta este motorul vital care face posibilă viața tuturor țesuturilor, pulsându-le hrana de care au nevoie ca să trăiască.

Tot acest travaliu este ascuns și este minunat tocmai pentru că se face așa. Este miracolul creației aproape din nimic. Acele mici celule vii nu fac niciodată greșeli și găsesc în ele însele puterea unor transformări dramatice, unele devin celule